

Tussen ratio en verbeelding

Friedel Filius

Varkens in flats, verlies van het Groene Hart, een ingepolderde Markerwaard, een ontspannen Nederland en Schiphol in zee. Dit zijn beelden van planners en ontwerpers neergelegd in scenario's. Christian Salewski staat in zijn boek 'Dutch New Worlds' stil bij dit onderwerp.

We hebben te maken met een complexe samenleving, onzekerheid over maatschappelijke ontwikkeling en uiteenlopende opvattingen over de meest gewenste toekomst. Toch moeten beslissingen worden genomen met consequenties voor de lange termijn. Beleidsmakers gebruiken hiervoor vanaf de jaren zestig steeds vaker scenario's. Dit zijn beelden van mogelijke en/of wenselijke toestanden en beschrijvingen van hoe huidige situaties zich naar deze toestanden kunnen ontwikkelen. Scenario's bewegen zich tussen feit en fantasie: ze bevatten zowel analytisch rationele elementen als elementen van verbeelding. Voor beleid kunnen ze onzekerheden en sturingsmogelijkheden in beeld brengen maar ook de discussie over alternatieve ontwikkelingsrichtingen ondersteunen.

Salewski neemt de lezer mee in de geschiedenis van de scenario's in de stedenbouw en ruimtelijke ordening in Nederland. Scenario's in de ruimtelijke ordening onderscheiden zich van andere beleidsterreinen doordat zij veelal langer vooruit kijken en meer gebruik maken van beeldmateriaal. Het maakbaarheidsideaal maakte Nederland voor Salewski interessant. Aan de hand van gesprekken met deskundigen en documentatie van de diverse scenarioprojecten zoals 'Ontwikkelingsmodellen Almere', 'Verkenningen Markerwaard', 'Nederland Nu Als Ontwerp', 'Nederland 2030' en 'Pig City', geeft hij een beeld van vooral ontwerpscenario's vanaf de jaren zeventig tot eind jaren negentig.

Hij verdeelt deze geschiedenis in zes hoofdstukken waarbij telkens een andere rol van scenario's centraal staat, zoals het zoeken van steun of het verbeelden van conflicterende doelstellingen. Salewski blijft dicht bij de oorspronkelijke bronnen, zodat de teksten zoveel mogelijk voor zichzelf kunnen spreken. Het boek staat vol met citaten en samen met een rijke hoeveelheid illustraties worden de verschillende perioden bijna tastbaar.

Scenario's bewegen zich tussen feit en fantasie

Salewski behandelt ook de vraag naar de bruikbaarheid en het nut van de scenariomethode. Weinig van de verhalen en beelden die in de loop van de tijd zijn ontworpen - een Markerwaard bijvoorbeeld - zijn gerealiseerd. In het laatste hoofdstuk schetst hij de kloof tussen de verwachtingen van ontwerpers en scenariomakers aan de ene kant en

de beleidsmakers, overheden en het publiek aan de andere kant. Om dit argument kracht bij te zetten had de auteur bijvoorbeeld kunnen putten uit de studie van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeeringsbeleid (WRR) uit 2010: 'Uitzicht: Toekomst Verkennen met Beleid'. Deze studie maakt duidelijk dat verwachtingen over de bijdrage van toekomstverkenningen aan beleid afhankelijk zijn van de visie op beleid.

Moeten scenario's vooral onzekerheid inperken, of dienen ze juist om met verschillende actoren te discussiëren over mogelijke toestanden? Teleurstelling over het gebruik van scenario's ligt op de loer. Immers, makers van scenario's focussen vooral op de onzekerheid over de toekomst, terwijl beleidsmakers en -uitvoerders juist vaak behoefte hebben aan duidelijkheid. Zelf herinner ik mij als ambtenaar de schok van de projectleider van de grote participatieve scenario-oefening 'Nederland 2030' toen minister Margreeth de Boer aandrong op het kiezen van een enkel perspectief in plaats van op een debat over de verschillende perspectieven.

Salewski besluit met de synthese van de ontwikkeling van scenario's in stedenbouw en ruimtelijke ordening en de bruikbaarheid ervan. Hij concludeert dat scenario's vooral veel zeggen over het heden: de tijd waarin het scenario is gemaakt. Zijn geschiedschrijving maakt duidelijk dat binnen de ruimtelijke ordening een verschuiving is opgetreden van het waarschijnlijke naar het mogelijke en van het maakbare naar het denkbare. Als onderdeel van ontwerpend onderzoek vindt hij ze bruikbaar, maar de verwarring over de rol en functie van scenario's maakt dat Salewski kritisch is over hun toepassing. Voor hen die niet zelf aan de scenario's werken is de spanning tussen het rationele en het denkbeeldige lastig te interpreteren. Naast het gebruik van scenario's suggereert Salewski daarom analyses, visies, opties of zelfs Utopia om te communiceren over de toekomst. Deze zijn transparanter in hun onderliggende waarden. Bovendien zijn ze gemakkelijker te begrijpen.

Verleidelijke visies zouden wel eens de toekomst kunnen hebben nu grootschalige projectmatige aanpak van ruimtelijke vraagstukken door de economische situatie stroever verloopt. 'Dutch New Worlds' is een fraai boek voor planologen en stedenbouwkundigen die zich hierbij willen laten inspireren door ontwerpscenario's uit het recente verleden. Maar ook voor hen die alleen nostalgisch willen terugblikken biedt het boek veel leesplezier.

Salewski, C. (2012) Dutch New Worlds; Scenario's in de Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening in Nederland 1970 -2000. Rotterdam: 010 Uitgeverij.